

Online KIWK-pogramabijeenkomst, 22 september 2020

Q&A via de Chat en antwoorden op de vragen

Presentatie Kennisvalorisatie (Joep van den Broeke)

Q: Ik mis het toepassen van de kennis in het rijtje. Kunnen we daar ook nog wat mee?

A: Het project Kennisvalorisatie richt zich op het ondersteunen van de andere projecten in het valoriseren (delen en toepasbaar maken) van de ontwikkelde kennis. In het project wordt zelf niet gewerkt aan implementatie van de kennis. Als KIWK is toepassing een belangrijk onderwerp, en het inschakelen van adviesbureaus wordt daarbij gezien als een belangrijke stap om dit te bespoedigen.

Q: Wordt er al nagedacht over een vervolg op de Kennisimpuls

A: Door de Kennisimpuls is naast het vele inhoudelijke werk (zie later deze dag) de samenwerking tussen waterbeheer en kennisinstellingen, en tussen kennisinstellingen onderling versterkt. Hoe we de uitkomsten kunnen borgen na afloop van het huidige programma staat centraal in één van de activiteiten van het project Kennisvalorisatie voor 2021. Daarnaast zal het programma in 2021 geëvalueerd worden. De uitkomsten hiervan zullen mede bepalen hoe een eventueel vervolg er uit kan zien.

Aanvulling bij presentatie:

- Er worden ook een paar presentaties gegeven aan bestuurders: onder andere op de brede tafel en voor de UWV
- Bij de komende rijk-regiodag (29 oktober) staan de KIWK en het project ecotoxicologie op de agenda!

Presentatie Ecologie (Piet Verdonshot, WUR)

Q: Piet, heb je voorbeelden van factsheet? KIWK-site toont die nog niet. Interesse voor evt. factsheet Toxiciteit?

A: Er zijn voorbeelden beschikbaar en die kan ik je toezenden. We schrijven geen factsheet over toxiciteit.

Q (bij resultaten maatregelleffectiviteit: Doen we het zo slecht?

A: We doen het niet slecht we doen alleen niet altijd het juiste en we doen niet voldoende, vaak te eenzijdig en te lokaal waardoor effecten uitblijven.

Aanvulling: Geruststellend is dan weer dat er een behoorlijk positieve autonome trend is. Die autonome trend gaat natuurlijk niet vanzelf en is ook te danken aan maatregelen.

A: precies er gebeuren ook maatregelen op grotere schaal die juist effecten sorteren zoals de neergang in de nutriëntenbelasting.

Q (bij maatregelleffectiviteit en constatering dat veel meetresultaten niet bruikbaar zijn): Wanneer verklaar je data onbruikbaar? Als het teveel tijd kost om er goed mee aan de slag te gaan?

A: data zijn onbruikbaar als er geen statistische toetsing kan laats vinden (tijd en werk spelen geen rol)

Q: maatregelenpakketten voor KRW3 zijn al klaar voor besluitvorming. Is nieuwe aanpak gericht op voorbereiding evt 4e periode? En hoe verhouden adviezen monitoring zich tot verplichte KRW-monitoring?

A: Een nieuwe aanpak kan altijd worden opgestart. De relatie verplichting en noodzaak moeten schappen zelf invullen.

Q: Toetsen we op het juiste effect bij de maatregelen?

A: Vanuit ecologisch perspectief toetsen wij op ecologische ontwikkelingen. Andere doelen vragen een doelafhankelijke toetsing.

Q: Kunnen we ook kijken naar nieuwe manieren van data-analyse? Ik denk aan het project van afkalving oevers van Waternet

A: we zetten de meest moderne toetsen voor ecologische parameters in. We staan uiteraard open voor alternatieven (ben niet bekend met genoemd rapport).

A: @Piet V: genoemd rapport is nog (net) niet uit, wist niet of je het onderzoek al kende. Ik kan het je toesturen zodra het er is.

Q: Nav systeemkennis nog: Uitblijven van effecten is nu (bestuurlijk) aanleiding om maatregelen te schrappen. Begrijpelijk, maar het blijft de zwakste schakel die het eindresultaat bepaalt. Hoe maken we de samenhang duidelijk ?

A: We proberen in het visiedocument deze samenhang toegankelijk te illustreren en dat kan nog verder vertaald worden naar bestuurders.

Q (bij monitoring en maatregeleffectiviteit): Al we anders zouden willen monitoren: heb je dan last van wettelijke eisen (krw gerelateerde verplichtte monitoring)?

A: Ik neem aan van niet, tenslotte gaat het niet om de wetten maar om de doelen en het halen daarvan.

Presentatie Toxiciteit (Leo Posthuma, RIVM)

Q: Is er zicht op wanneer/of de bioassays een wettelijke of beleidstatus gaan krijgen?

A: Het verkrijgen van een wettelijke status voor bioassays weet ik niet, in EU wel veel beweging, met name omdat je anders maar 0.1% van de (losse) stoffen als potentieel belemmerd beschouwt. Wel weet ik dat KRW-Bijlage II de waterbeheerder suggereert om "...alle info te verzamelen...". Zodoende mogen de tox-methodieken mogen onder Bijlage II van de KRW meteen ingezet: Het mag dus, het is zelfs slim, en het kan direct na oplevering.

Q: Kan met deze methodiek ook de interactie met nutriënten worden meegenomen?

A: Er wordt gewerkt aan een diagnose-methodiek, die inzichtelijk is voor de eindgebruikers. Daarin komt multiple-stress voor, dat wil zeggen: de eindgebruikers kunnen waarnemen dat soms Toxiciteit en Nutriënten allebei een zwakke schakel zijn voor het handhaven van een goede waterkwaliteit. Dat is volgens het KIWK-Tox project een "verborgen kracht" van de KRW, die we gaandeweg ontdekten en omgezet hebben in een diagnose-methodiek. Die tonen we in een Deltafact, z.s.m. Het blijft echter een mooie vraag of er interactie zal zijn. Het antwoord is "ja": zie een recente publicatie in Nature Ecology and Evolution van Sebastian Birk et al. (2020), die in een meta-analyse dit effect aantoonde. Dichter bij huis kan ik verwijzen naar het artikel met de briljante titel "survival of the fittest". Daarin is kort gezegd aangetoond, dat de effecten van stoffenmengsels kleiner worden als de toets-organismen goed doorvoed zijn. Ja, er zal dus interactie zijn!

Q: Nav systeemkennis nog: Uitblijven van effecten is nu (bestuurlijk) aanleiding om maatregelen te schrappen. Begrijpelijk, maar het blijft de zwakste schakel die het eindresultaat bepaalt. Hoe maken we de samenhang duidelijk ?

A: De stevige rol van mengsels zal velen verrassen, qua beperkingen eco-status. We hopen dat ons Deltafact Communicatie en Diagnose hierin helpt, qua tonen samenhang. Er zit nog veel handigs verborgen in de KRW....

Q: wat betekent dit allemaal voor de dagelijkse praktijk van de waterschappen: Gaan we veel anders werken?

A: Ja, er kan anders gewerkt worden, met meer duidelijkheid van het probleem (30% gemiddelde beperking van ecostatus!), en van aanpak en prioritering. En het mag, KRW-Bijlage II.

Q: is er ook een advies tav bronaanpak?

A: Ja, het TOX-project maakt ook een Deltafact met daarin een Oplossingen-strategie en een Opties-voor-maatregelen lijst (Interventie-database") om de eindgebruiker te illustreren wat er allemaal aan maatregelen (door anderen) al zijn bedacht!

Q: wordt er ook nagedacht over integratie met de KRW verkenner? Dat is bij ieder nieuw SGBP een van de belangrijkste tools waarbij nut en noodzaak van maatregelen wordt bediscussieerd. Toepassen van dat instrument nu geeft als resultaat dat tox nauwelijks een rol speelt....Dat is dan wel lastig...

A: Koppeling KRW-verkenner zou ideaal zijn. Genoteerd (stond in projectplan, maar....er zijn keuzes te maken in wat eerst....) Mogelijk FIN beperking.

Q: ik ben organisatie wat kwijt. smalle gebruikerscommissie, breder, samenwerking met bijv. gerichte zuivering micro's op rwzi's, enz.

A: We proberen TOX met alle relevante projecten te verbinden, waaronder (adviezen aan/betrokkenheid bij) RWZI-vernieuwingen; daar worden ook bioassays ingezet om verbetering zuivering te monitoren.

Q: Komt er ook advies over hoe drinkwaterbedrijven, waterschappen en provincies samenwerken en hoe dit evt. beter te doen? op gebied van toxiciteit.

A: Water stoomt, en heeft "vele eigenaren". We constateren dat succesvolle aanpak van maatregelen hangt op ieder samenwerkend, in het systeemperspectief dat ook Piet Verdonschot schetste. De feitelijke samenwerking aan "Diagnose en maatregelen" in watersysteem+landgebruikverband kunnen we wat suggesties doen (Deltafact), maar is niet onze kerntaak; wel adviseren we via project Gedragskennis bv.

Presentatie Nutrienten (Piet Groenendijk, WUR)

Q: De projecten richten zich vooral op de processen op/in het land rondom de watersystemen. Duiken jullie ook nog het water in? Bijvoorbeeld de nog steeds aanwezige nutriëntrijke waterbodems.

A Peter Schippers: onderzoek naar specifiek nutriënten processen in de waterbodem worden opgepakt is kiwk-project 'grip op slib' en een aanpalend obn onderzoek

A Piet Groenendijk: daarnaast in Zuiderzeeland bezig onderzoek naar nutriënten in waterbodem in Vuursteentocht op te starten in samenwerking met NIOO/KNAW

Aanvulling Carlo: Waterbodem heeft vooral een relatie met fosfaat en dat is in ieder geval in het zuidelijke pilotgebied (SGB) een parameter waar we ons minder op focussen. nadruk ligt daar op N-verbindingen.

Aanvulling Peter Schipper: voor nutriëntenmaatregelen op veen loopt vanuit een ander onderzoeksproject een redelijk vergelijkbaar traject in het pilotgebied proefpolder kringlooplandbouw veenweide Wilnis-Vinkeveen

Presentatie Grondwater (Arnout van Loon, KWR)

Q: Opmerkelijk dat in jullie project GewasBescheringsMiddelen niet worden meegenomen. Met name afbraakproducten van gewasbeschermingsmiddelen leiden steeds vaker tot zorgen.

A: volgens mij worden in het KIWK project GBM monitoring in ondiep grondwater meegenomen. Bij vergrijzing kijken we uiteraard wel naar gewasbeschermingsmiddelen

Q: Heb je al praktisch advies grondwater irt wko, schaliegas, enz?

A: We werken aan handelingsperspectieven voor WKO, geothermie, infiltratie van oppervlaktewater, opkomende stoffen en vergrijzing van het grondwater in het algemeen. Deze handelingsperspectieven worden in 2021 uitgewerkt op basis van 2 casussen en data-analyse. De concept Deltafacts worden binnenkort opgeleverd aan de Gebruikerscommissie. In overleg wordt besloten of de concept deltafacts met daarin een lijstje handelingsperspectieven, openbaar worden gemaakt.

Q: Mede gestimuleerd door de kringloop-economie, zien we op steeds meer plekken het hergebruik van afval, zoals bagger, thermisch gereinigde grond, hoogovenslakken, etc. Vaak betreft het grootschalige toepassingen, waarbij soms veel mis gaat. Mijn vraag is, of jullie hier aandacht voor hebben

A: De themas die we uitwerken zijn gedefinieerd door een brede groep belanghebbenden. Deze ontwikkeling is daarbij, hoe relevant ook, niet ter sprake gekomen en valt daarom buiten de reikwijdte van dit project.

Presentatie Diergeneesmiddelen (Stefan Kools, KWR)

Q: Gaat het bij jullie alleen over geneesmiddelen of ook over biociden?

A: Binnen huisdieren houden we ook rekening met biociden tegen vlooien. De spray voor de mand is een biocide. De druppels, vlooienband of tablet zijn diergeneesmiddelen.

Q: In begin presentatie stond: zijn diergeneesmiddelen een probleem? Is al een antwoord?

A: Nee, er is geen eenduidig antwoord. Voor een beperkte set diergeneesmiddelen bestaan analysemethoden en meetgegevens. Uit deze gegevens blijkt dat bepaalde stoffen een milieurisico vormen, voor andere stoffen is dat minder waarschijnlijk of nog niet duidelijk. Per stofgroep is de laatste stand van kennis dat antiparasitica een risico vormen voor het milieu, van de hormonen en pijnstillers zijn onvoldoende gegevens beschikbaar terwijl antibiotica en coccidiostatica nog weinig risico lijken op te leveren voor het milieu (resistentie is wel een aandachtspunt). Tot slot, voor grondwater wordt incidenteel de signaleringswaarde overschreden en in drinkwater worden sporadisch zeer lage concentraties van diergeneesmiddelen aangetroffen. Deze waarden leveren voornamelijk géén risico's op voor de humane gezondheid.

Q: Modelleren grondwater en oppervlaktewater? Met welke modellen?

A: We gebruiken Initiator en Geoparl (door WUR en Deltares)

Q: Sommige middelen worden ook humaan gebruikt. Hoe maken jullie onderscheid tussen herkomst humaan en dierlijk

A: Onderscheid humaan en dier (aanvullend wat ik zei): we krijgen ook door dit project steeds meer inzicht in gebruiksgegevens, maar het zal niet altijd alle antwoorden geven: metingen zijn in het project niet voorzien maar denkbaar is dat men de modellen gaat gebruiken om (regionaal) inzicht te vergroten/met metingen te verifiëren.

Q: Gaan jullie de stoffen ook toetsen met de nieuwe tools uit KIWK-Toxiciteit?

A: ga graag gebruik maken van de modellen in Tox, ook om meer inzicht te maken in PM en T (die laatste is ons nog niet gelukt 'vandaag'). Hier valt een 'snelle' slag te maken - toch: uiteindelijk zijn de concentraties in water leidend (en die ontbreken vaak nog).

Q: Hoe koppelen jullie model en metingen?

A: Metingen die beschikbaar zijn kunnen we wel gebruiken (mits overlappend met de stoffen in de modellen)

Presentatie Gewasbeschermingsmiddelen (Mark Montforts, RIVM)

Q: Delen we ook informatie naar WS die niet in GC vertegenwoordigd zijn in workshop/werken met webtool?

A: uitnodiging voor workshops moet inderdaad breder zijn dan de GC

Q: Misschien dat ik het heb gemist, maar wordt voor grondwater een nieuw meetnet opgezet, of is het op basis van bestaande meetpunten?

A: Er wordt in het kader van het project geen nieuw meetnet opgezet, maar een meetnetontwerp gemaakt. Bestaande meetpunten kunnen hier in passen.

Aanvulling bij handelingsperspectieven: In die zin is het belangrijk de gewasbeschermingsleveranciers te betrekken. Zij zijn voor telers de belangrijkste informatiebron

A: Betrekken Agrodix is idd wenselijk - ook vanwege hun Route2023 project.

Aanvulling: volgens mij (Peter Schipper) kan er voor handelingsperspectieven ook gekeken worden naar het project Schoon Water dat is opgezet door Brabant Water en al jarenlang loopt.

Aanvulling: de afstemming van de instructies zou via de Themagroep LandbouwEmissies van de Unie kunnen gaan misschien (TLE), Uni biedt aan contactgegevens aan te leveren.

A: Dat de TLE meedenkt lijkt me goed. Het is heel breed immers: wie voert regie (opleiding, certificering, regelgeving, branches) ? En langs welke kanalen komt de kennis / best practice ook echt bij de toepasser?

Presentatie Brakke Wateren (Gertie Arts, WEnR)

Aanvulling: naar voren halen werkzaamheden Brakke Wateren is gelukt.

Q: Toxiciteit - denk je dan ook aan sulfiden?

A: Ja, daar wordt aan gedacht

Q: Ammonium- brak water - tox?

A: ammonium wordt meegenomen.

Q: Gaan de EST's ook verbeeld worden in tekeningen?

A: ja, er worden ook tekeningen gemaakt.

Presentatie Gedragwetenschappen (Esther de Wit, WUR)

Q: is dat farmacotherapeutisch overleg afgestemd met de lopende acties op het gebied van ketenaanpak medicijnresten?

A: Is geen afstemming, maar ondersteuning van de activiteiten uit de Ketenaanpak. Dus nog meer dan alleen afstemming.

Q: Is duwtje een adviesbureau?

A: ja duwtje is een adviesbureau en heeft LNV ook geadviseerd in een pilot. Ook hier is de vraag hoe dit afgestemd is.

Aanvulling (Medicijnen): Het ontwikkelde product kan m.i. naadloos worden ingevoegd in de lopende activiteiten.

Aanvulling (Medicijnen): Idee om deze kennis te delen met het Instituut voor Verantwoord Medicijngebruik IVM - Ruud Coolen van Brakel - IVM 'maakt' FTO's en maakt een medicijnjournal met nieuws voor de FTO's.

Aanvulling (Medicijnen): Therapietrouw is al een dingetje bij veel patienten. Dus: "opmaken of terugbrengen"?

Aanvulling (Cool-blue): Zou natuurlijk ook aardig zijn om consumenten op een duurzaam product te wijzen als ze een niet-duurzaam product gekozen hebben.

Aanvulling: Recent paper meldt dat goede Governance-organisatie een van de sleutels is naar verbeterde waterkwaliteit: Page, B. and M. Kaika (2003). "The EU water framework directive: Part 2. Policy innovation and the shifting choreography of governance." Eur. Environ. 13(6): 328-343.

A: Governance kent natuurlijk dwingende middelen, ketenafspraken en vrijwillige aspecten. met gedragswetenschappen richten we ons nu vooral op dingen die je niet zo makkelijk via governance kan regelen, of die we niet willen regelen via governance. Aanvullend in de ketenanalyse laten we wel zien waar ruimte is voor meer 'governance achtige interacties tussen ketenactoren'.

Q mbt handboek: Geeft dat handboek antwoord op de vraag hoe je mensen kunt verleiden tot het juiste gedrag?

A: Het handboek biedt een stappenplan hoe je hierin kleine stappen kan maken Maar mensen zijn hardnekkige gewoontedieren. En er is geen one-size fits all. Omdat er heel veel factoren spelen die gedrag beïnvloeden en die per persoon anders op elkaar inwerken.

Q: Zijn wij zelf als kennisinstituten, adviesbureaus en overheden ook onderdeel van het onderzoek? (red: wordt ons gedrag/onze uitingen en de impact daarvan ook bestudeerd)

A: Gedrag en invloed van deze actoren zijn meegenomen in de ketenanalyse. Ook doen ze mee als uitvoerende partij in het onderzoek

Aanvulling: Er wordt weer steeds meer gebruikgemaakt van gratis adviezen voor goedbodembeheer in het kader van BOOTlijst maatregelen. Steeds meer ook door adviesbureaus. En dan is het inderdaad aan te raden mensen te gebruiken die niet alleen bekend zijn met de lokale fysieke omstandigheden maar ook sociaal klimaat.

Presentatie Ketenverkenner (Joep van den Broeke, KWR)

Q: Als je van TOX hoort, dat de "grap" van de 170k stoffen ook "groepering" is naar "landgebruiksvormen", kunnen we dan ook aandacht besteden aan zoiets als "ketenbenadering landgebruiksvormen"? Actoren die samen landgebruiksketens regelen? Dan pak je wsl. hele groepen stoffen tegelijk mee.

A: Goede aanvulling. Dit gebeurt in zekere zin bij het onderwerp Consumentenproducten, waar een focus we ons richten op wash-off producten. Bij biociden wordt een dergelijke benadering gevolgd bij de voorselectie, i.e. alleen die toepassingen die ook een belasting zouden kunnen vormen voor het oppervlakte of grondwater worden meegenomen.

Q: Sluit bij microplastics aan bij tramp project. projectleider Koelmans wenr. loopt af 2020.

A: WUR en KWR zijn met TRAMP betrokken – Stefan Kools zit bijvoorbeeld in de begeleidingsgroep

Q: ik zag zonnebrand op de markt dat niet schadelijk is voor koraal. Ik kan hier niet over oordelen, maar is zo'n soort resultaat ook denkbaar uit de ketenverkenner?

A: Ketenverkenner zal kijken naar verschillende aspecten, onder andere eco-toxiciteit, maar van slechts een selectie van stoffen/stofgroepen/producten. Het kan dus zijn dat er uit de gevonden informatie soortgelijke conclusies voort kunnen komen. We richten ons echter niet op het beoordelen van stoffen of producten.

Aanvulling: er is ook een kennisagenda/onderzoeksvoorstel naar de humane effecten van plastics - via ZonMW: 7 oktober komt dit bij de Staatssecretaris en start een mogelijk onderzoek dat ook voor watersector belangrijk inzicht kan opleveren - truc is om deze initiatieven te verbinden.

Aanvulling: in het kader van de "Aanpak opkomende stoffen"(vanuit MinlenW) staan o.a. de geneesmiddelen, biociden en consumentenemissies ook op de agenda (naast PFAS, koelwateremissies), ik zie de KIWK uitkomsten ook daar landen (bijv. via website helpdeskwater). Deltares, STOWA (Anja Derksen) en KWR (ik) hebben daar contacten, een goede zaak!

Algemeen

Opm: Dit alles aanhorende (hele dag) valt mij op dat er veel energie wordt gestopt in effecten van stoffen op waterkwaliteit die via de gootsteen/riool in het water komen. Zouden we ons met z'n allen niet meer moeten richten op voorkomen dat de stoffen uit de gootsteen in het riool komen? Dus daar direct aan de bron stoppen. Lokale zuivering? Is idee waar we nu niet veel mee kunnen maar scheelt mogelijk wel veel werk.

A: Ketenaanpak en bronaanpak: de EU-visie op "Sustainable Chemistry" van recent wijst ook heel erg op "begin bij de bron" (geen dome stoffen maken, maar mocht dat wel zo zijn, dan bij de bron tegenhouden).